

Bijlage VWO
2019

tijdvak 1

maatschappijwetenschappen (pilot)

Bronnenboekje

Opgave 1 Humor

tekst 1

Geschiedenis van de mop

(...) De mop zoals wij die kennen lijkt een relatief nieuw genre te zijn: vermoedelijk is het genre ongeveer honderdvijftig jaar oud. (...) De
5 datering van een genre is afhankelijk van hoe het genre gedefinieerd wordt. Als onder 'mop' wordt verstaan 'humoristische vertelling' is de mop al vele duizenden jaren oud.
10 Het stramien dat tegenwoordig 'mop' wordt genoemd stelt echter striktere eisen dan alleen een verhaal met een grap: er moeten een clou¹⁾, herkenbare personages en settings
15 zijn, en er zijn bepaalde eisen voor de opbouw. (...) Het bepalende verschil tussen de moderne mop en anekdotes, kluchten en vertellingen van vóór de negentiende eeuw is de
20 clou. (...) Uit kluchtboeken blijkt dat

deze eis toentertijd niet werd gesteld (...). [Een klucht²⁾] is gewoon een verhaal dat – voor ons gevoel – wat voortkabbelt en dan zomaar stopt.
25 (...) Onder invloed van de modernisering veranderden oude, relatief onveranderlijke, mondelinge genres in een vluchtig, puntig genre (...). Een belangrijke rol bij deze
30 omvorming van oude naar nieuwe genres speelde de, in het kielzog van de industrialisering sterk tot bloei gekomen stedelijke vermaakcultuur. In Engeland heette het *music hall*, in
35 Amerika *vaudeville*, op het continent cabaret of revue. (...) Het is zeer waarschijnlijk dat *vaudeville*, *music hall* en cabaret de toon hebben gezet voor nieuwe standaarden voor
40 humor.

bron: G. Kuipers, 2001

noot 1 Een clou is de centrale eis die moderne moppentappers aan een mop stellen dat hij een ontknoping aan het eind heeft, waardoor het voorgaande in een ander licht wordt gesteld (Kuipers, 2001, p.35).

noot 2 Het woord 'klucht' werd vroeger niet alleen gebruikt in de zin van komisch toneelstuk, maar ook voor andere (eenvoudige) humoristische genres.

tekst 2

Statusdaling van de klucht¹⁾

Rond 1600 waren 'kluchten', voor zover te overzien, overal: ze waren rond de elite populair, maar circuleerden ook onder het gewone 5 volk. [In] deze periode [kwam] de verwijdering tussen hoge en lage humor op gang. Hoge humor moest verfijnd en beschaafd zijn (...). In de achttiende eeuw verschijnt bovendien 10 nog (...) een nieuw bezwaar tegen humoristische vertellingen, dat ook nu nog vaak tegen moppen gemaakt wordt: ze zijn niet zelf bedacht. (...) Dit leidt niet alleen tot steeds grotere 15 taligheid van de humor, maar ook tot een nadruk op oorspronkelijkheid,

creativiteit en gevatheid. (...) Men dient zijn eigen sprankelende geest te demonsteren door inventieve 20 geestigheden en verfijnde woordgrapjes. (...) 'Esprit'²⁾ is geen kwestie van bulderlach of clandestiene verwijzingen, maar van beheerste, gedisciplineerde 25 glimlachjes. Het feit dat de grap, in al haar verfijning, behoorlijk scherp kon zijn, wijst hoogstens op een nog effectievere affectbeheersing³⁾. Deze opeenstapeling van bezwaren tegen 30 kluchten (...) leidde (...) tot een statusdaling van de humoristische vertelling (...).

bron: G. Kuipers, 2001

noot 1 Het woord 'klucht' werd vroeger niet alleen gebruikt in de zin van komisch toneelstuk, maar ook voor andere (eenvoudige) humoristische genres.

noot 2 esprit = spitsvondigheid, geestigheid

noot 3 affectbeheersing = beheersing van emoties, impulsen

tabel 1

Humorstijlen naar opleidingsniveau

	middelbaar en lager opgeleiden	HBO en hoger opgeleiden
iemand met een goed gevoel voor humor is ...	sociabel ¹⁾ , gezellig, uitbundig, vrolijk	gevat, geestig, scherp, snel
platte humor is ...	kwetsend, grof	gemakkelijk, simpel, flauw

naar: G. Kuipers, 2001 en 2013

noot 1 sociabel = onderhoudend, prettig in de omgang

Toelichting

Humorstijlen zijn opvattingen over humor. Uit tabel 1 is bijvoorbeeld af te lezen dat middelbaar en lager opgeleiden iemand met een goed gevoel voor humor veelal als een gezellig, vrolijk persoon beschrijven.

Opgave 2 Defensiesamenwerking in Europa

tekst 3

PESCO

De Europese Unie gaat meer investeren in defensie en ook meer samenwerken op dit terrein. Bij het instellen van de ‘Permanente
5 Gestructureerde Samenwerkings-
overeenkomst’ (PESCO) is sprake van een doorbraak op dit gebied. Daar is ook alle aanleiding toe. (...)

“Dreiging vanuit Rusland, geweld in
10 het Midden-Oosten en grote
migratiebewegingen in Afrika nopen
Europa tot een sterkere defensie”, zo
zei minister van Buitenlandse Zaken,
Halbe Zijlstra, in Brussel, waar (...)
15 de PESCO werd getekend. Maar ook
de brexit (waardoor de EU een
militaire mogendheid kwijtraakt),
Trump¹⁾ (die twijfel zaait over de
Amerikaanse bijstandsverplichting)
20 en de verslechterde verhouding met
NAVO-bondgenoot Turkije (die
Russische raketverdedigings-
systemen koopt) spelen een rol. (...)

De aangegane verplichtingen (...)
25 betreffen onder meer doelstellingen
voor investeringen in defensie,
deelneming aan Europese
capaciteitsprojecten en EU-missies
en operaties, alsmede het verbeteren
30 van de gereedheid en inter-
operabiliteit van militaire troepen en
capaciteiten.

bron: Clingendael Instituut, 2018

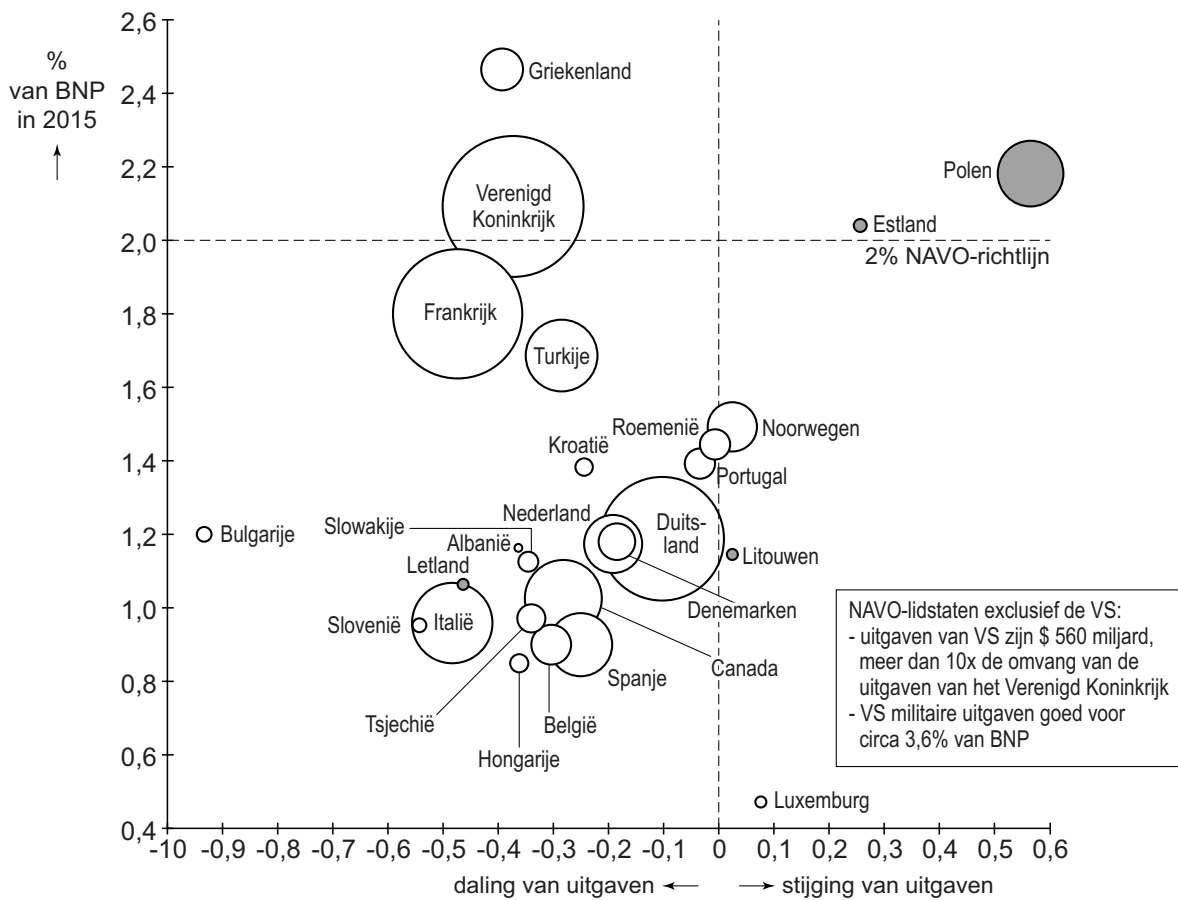
noot 1 president Trump van de Verenigde Staten

(...) Federica Mogherini, de
buitenlandchef van de Europese
35 Unie, wil dat de EU voortaan
gezamenlijk nieuwe wapensystemen
ontwikkelt, samen materieel
aankoopt en samen operaties
uitvoert. Dat is volgens haar niet
40 alleen goedkoper en efficiënter, maar
ook de enige manier om een
tegenwicht te bieden aan de
Amerikanen. Zo zijn inefficiëntie en
onnodige doublures in de EU grote
45 problemen. Binnen de EU zijn
bijvoorbeeld 17 tanktypes in gebruik,
in de Verenigde Staten slechts één;
in Europa vliegen twintig
verschillende gevechtsvliegtuigen, in
50 de Verenigde Staten zes. (...)
PESCO moet ook leiden tot de
ontwikkeling van nieuwe militaire
technologie, waarbij de nationale
defensie-industrieën kennis en
55 belangen bundelen. (...)

Besluitvorming over de inzet van
militairen blijft een nationale
verantwoordelijkheid. Belangrijk en
het nieuwe van PESCO is echter wel
60 dat de verplichtingen die worden
aangegaan, niet vrijblijvend maar
juridisch bindend zijn en de naleving
ervan jaarlijks getoetst wordt. (...)

figuur 1

Militaire uitgaven van NAVO in 2015

Legenda:

● landen grenzend aan Rusland

naar: Consultancy.nl, 2016

Toelichting

In 2015 namen 28 lidstaten deel aan de NAVO. In figuur 1 staan 26 lidstaten. Lidstaat VS staat apart in een kader. Lidstaat IJsland ontbreekt.

De 2% NAVO-richtlijn is het door de NAVO-lidstaten vastgestelde percentage van 2% van het bruto nationaal product (BNP) dat zij aan defensie zouden moeten besteden. Deze richtlijn is geen verplichting.

Op de x-as staat het percentage van het BNP waarmee de militaire uitgaven van NAVO-lidstaten aan de NAVO toe- of afneemt. Op de y-as staan de militaire uitgaven van NAVO-lidstaten als percentage van het BNP in 2015. De grootte van de bollen geeft de grootte weer van de militaire uitgaven van de NAVO-lidstaten ten opzichte van elkaar. De militaire uitgaven van de VS staan in het kader beschreven.

Een voorbeeld: Nederland leverde in 2015 een NAVO-bijdrage van iets minder dan 1,2% van het BNP. De Nederlandse NAVO-bijdrage als percentage van

het BNP daalt. De militaire uitgaven van Nederland waren in 2015 groter dan die van Denemarken en kleiner dan die van Duitsland.

tekst 4

Diplomatiek compromis

De opbouw van het Europese defensiebeleid verloopt enorm succesvol, zo is de boodschap van veel Europese politici en diplomaten.
5 (...) Maar niet iedereen gebruikt zulke grote woorden. Simon Coveney, minister van Buitenlandse Zaken in (...) Ierland, bagatelliseerde de samenwerking op defensiegebied
10 toen hij zijn parlement probeerde te overtuigen. "Het verplicht Ierland nergens toe. Er komt een structuur

waarbinnen we zelf projecten kiezen om met andere landen samen te werken." (...)
15 De Europese defensiesamenwerking ziet er dan ook anders uit dan de EU-verdragsteksten het bedoeld hadden. (...) Maar om iedereen te vriend te houden, is er dit jaar een diplomatiek compromis bedacht waarbij de samenwerking ook 'inclusief'¹⁾ is. (...)
20 De toetredingseisen voor Pesco zijn dan ook boterzacht. (...)

bron: Trouw, 2017

noot 1 Dit wil zeggen dat alle EU-lidstaten mee mogen doen.

Opgave 3 Burgertoppen in de Streuvelse Vallei

tabel 2

Tevredenheid over politiek, personen van 18 jaar en ouder, 1992-2016/'17
(in procenten)

	1992	2000	2008/'09	2012/'13	2014/'15	2016/'17
In hoeverre bent u tevreden over de wijze waarop de democratie in Nederland functioneert?	-	-	79	71	69	68
Hoe tevreden bent u over het algemeen met wat de Nederlandse regering doet?	-	77	75	63	61	65
In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling: Kamerleden letten te veel op het belang van enkele machtige groepen in plaats van op het algemeen belang	58	58	56	60	65	62

naar: SCP, 2017

Toelichting

In tabel 2 staat het percentage respondenten dat 'zeer' en 'tamelijk' tevreden heeft geantwoord op de vraag 'In hoeverre bent u tevreden over de wijze waarop de democratie in Nederland functioneert?' en 'zeer' en 'min of meer' tevreden in antwoord op de vraag 'Hoe tevreden bent u over het algemeen met wat de Nederlandse regering doet?' en het percentage respondenten dat heeft aangegeven het 'zeer eens' en 'eens' te zijn met de stelling.

tabel 3

Leeftijdsverdeling van de bevolking, de raadsleden en de deelnemers aan de burgertop in drie gemeenten in de Streuvelse Vallei, 2017 (in procenten)

	leeftijd			
	16-29	30-49	50+	totaal
Streuvel				
bevolking	32	23	45	100
raadsleden	5	25	70	100
deelnemers burgertop	17	23	60	100
Laag Zoerden				
bevolking	35	15	50	100
raadsleden	5	15	80	100
deelnemers burgertop	20	25	55	100
Streuveldam				
bevolking	30	30	40	100
raadsleden	10	20	70	100
deelnemers burgertop	20	25	55	100

Deze bron is fictief.